

Омельчук В. М.,
аспірант кафедри юриспруденції
Чернівецького інституту Міжнародного гуманітарного університету
<https://orcid.org/0009-0008-4196-1250>

СУЧАСНИЙ СТАН НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ ДЕРЖАВИ

CURRENT STATE OF LEGAL REGULATION ENSURING THE IMPLEMENTATION OF CORPORATE RIGHTS OF THE STATE

В даній науковій статті аналізується зміст поняття корпоративні права та корпоративні права держави. Досліджено нормативно-правові акти, а також позиції науковців щодо розуміння зазначених термінів. Наведено власне розуміння змісту корпоративні права держави. Зокрема, автором виділені такі основні характеристики змісту поняття корпоративні права держави: 1) особливий характер і метод правового регулювання (є об'єктом правового регулювання як адміністративного, так і господарського права. Відповідно, можна говорити про імперативно-диспозитивний метод правового регулювання); 2) відносяться до об'єктів управління державної власності; 3) особливий суб'єктний склад, який здійснює діяльність щодо управління зазначеними правами; 4) особлива правова природа: можна розглядати як об'єкт державної власності, або як систему суспільних відносин, або як сукупність правомочностей; 5) мають майновий та управлінський характер; 6) кінцевим вигодонабувачем є держава, а отже вся діяльність щодо управління та розпорядження зазначеними правами має здійснюватися в інтересах держави. Також звертається увага на відсутність легального визначення поняття «корпоративні права держави», а те визначення, яке міститься в Основних концептуальних підходах до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави, не відповідає положенням господарського законодавства. Окрім того, автором розкривається сучасний стан нормативно-правового регулювання забезпечення реалізації корпоративних прав держави. Пропонується систему нормативно-правових актів поділяти на загальну та спеціальну. При цьому загальна представлена джерелами цивільного та господарського права, які загалом визначають порядок господарювання в Україні, а спеціальна – актами адміністративного права, які регламентують саме управління корпоративними правами держави. Наголошується на відсутності достатнього нормативного регулювання. Підтримується позиція щодо необхідності розроблення та прийняття Закону України «Про управління державними корпоративними правами».

Ключові слова: *корпоративні права, корпоративні права держави, нормативно-правові акти, суб'єкти господарювання.*

This scientific article analyzes the concept of corporate rights and state corporate rights. Regulatory and legal acts, as well as the positions of scientists regarding the understanding of the specified terms, were studied. The actual understanding of the content of the corporate rights of the state is presented. In particular, the author highlights the following main characteristics of the content of the concept of corporate rights of the state: 1) the special nature and method of legal regulation (it is the object of legal regulation of both administrative and economic law. Accordingly, we can talk about the imperative-dispositive method of legal regulation); 2) belong to objects of state property management; 3) a special subject composition that carries out activities related to the management of the specified rights; 4) a special legal nature: it can be considered as an object of state property, or as a system of social relations, or as a set of powers; 5) have a property and management character; 6) the final beneficiary is the state, and therefore all activities related to the management and disposal of the specified rights must be carried out in the interests of the state. Attention is also drawn to the lack of a legal definition of the concept of "state corporate rights", and the definition contained in the Basic Conceptual Approaches to Increasing the Effectiveness of State Corporate Rights Management does not correspond to the provisions of economic legislation. In addition, the author reveals the current state of regulatory and legal regulation of ensuring the implementation of corporate rights of the state. It is proposed to divide the system of regulatory legal acts into general and special. At the same time, the general is represented by sources of civil and economic law, which generally determine the order of business in Ukraine, and the special is represented by acts of administrative law, which regulate the management of corporate rights of the state. The lack of sufficient regulatory regulation is emphasized. The position regarding the need to develop and adopt the Law of Ukraine "On the Management of State Corporate Rights" is supported.

Key words: *corporate rights, corporate rights of the state, legal acts, business entities.*

Вступ. В умовах глобалізаційних процесів, роздержавлення власності постійно виникає питання формування нових підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави. Реформування системи державного управління регулювання та захисту корпоративних прав держави є одним із ключових аспектів забезпечення економічної безпеки держави. Контроль за функціонуванням соціально значущих галузей та підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності товариств, у статутному капіталі яких є державна частка, є одним із пріоритетних напрямків удосконалення чинного законодавства. Особливо дане питання гостро піднімається у зв'язку з євроінтеграційними процесами в нашій країні та необхідністю приведення чинного законодавства до вимог міжнародних стандартів. Зазначимо, що ще у 2004 році була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Основних концептуальних підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави», однак далеко не всі ідеї даної постанови були реалізовані. При цьому, суспільні відносини з 2004 року суттєво змінилися: пандемія, повномасштабна війна, активні євроінтеграційні процеси вимагають нових ґрунтовних наукових досліджень у цій сфері. Зокрема, важливим аспектом в рамках даного дослідження є питання щодо нормативно-правового регулювання забезпечення реалізації корпоративних прав, які належать державі. Окремі питання щодо управління корпоративними правами держави висвітлені в працях таких вчених як: Д. Баюра, О. Вінник, В. Жабський, Н. Задирака, О. Іващенко, Д. Поґрібний, І. Спасибо-Фатєєва та інших.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж аналізувати сучасний стан нормативно-правового регулювання корпоративних прав, слід дослідити зміст самого терміну корпоративні права держави. Ст. 96-1 Цивільного кодексу України встановлюється, що корпоративні права, тобто права учасників юридичних осіб, – це сукупність правомочностей, що належать особі як учаснику (засновнику, акціонеру, пайовику) юридичної особи відповідно до закону або статуту товариства. Корпоративні права набуваються з моменту набуття права власності на

частку у статутному капіталі юридичної особи [1]. Слід зазначити, що на сьогодні дане визначення є єдиним легальним визначенням зазначеного поняття і Господарський кодекс, який довгий час в ст. 167 надав трактування зазначеного терміну, на сьогодні цього вже не передбачає у зв'язку із змінами внесеними у 2022 році. Для порівняння зазначимо визначення, що містилося в ст. 167 Господарського кодексу: корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації. Ці права включають правомочність (можливість) цієї особи брати участь в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) від діяльності даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами [2].

Щодо визначення корпоративні права держави, то таке визначення міститься в Основних концептуальних підходах до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 11.02.2004 № 155. Так, в даній Постанові зазначено, що корпоративні права держави – це право держави, частка якої визначається в статутному капіталі господарського товариства, що включає право на управління цим товариством, отримання певної частки його прибутку (дивідендів), активів у разі ліквідації відповідно до законодавства, а також інші права, передбачені законом та установчими документами [3]. Як бачимо, у зв'язку із змінами, які були внесені в Господарський кодекс, і підхід до визначення корпоративних прав дещо змінився. Щодо «концептуальних підходів», то відповідні зміни не були внесені. Вважаємо, що ця прогалина мала б бути усунута і законодавство слід привести у відповідність.

У Законі України «Про управління об'єктами державної власності», який є одним із профільних законодавчих актів, що здійснюють правове регулювання забезпечення реалізації корпоративних прав держави взагалі не надано визначення зазначеного поняття. При цьому, ст. 3 зазначеного Закону вказується, що корпоративні права, які належать державі у статутних капіталах господарських організацій є одним із об'єктів управління державної власності [4].

Якщо ж аналізувати доктрину адміністративного та господарського права, то можна знайти наступні підходи до визначення корпоративних прав держави. Так, О. Іващенко зазначає, що під корпоративними правами держави як предметом адміністративно-правового регулювання розуміється складна система суспільних відносин, що виникають у зв'язку із здійсненням центральними органами виконавчої влади та уповноваженими особами повноважень організаційно-розпорядчого характеру щодо забезпечення можливості господарської організації, у статутному фонді (майні) якої частка держави може становити і 100%, реалізувати правомочності, передбачені законом та статутними документами [5, с. 35].

Жабський В.І. також звертає увагу на те, що у Законі України «Про управління об'єктами державної власності» відсутнє визначення поняття корпоративні права держави. На його думку, це звісно є недоліком чинного законодавства, а тому даний науковець з метою уникнення неоднозначного тлумачення вказаного терміну та забезпечення ефективного управління корпоративними правами держави пропонує доповнити закон таким визначенням: корпоративні права держави – це сукупність майнових і немайнових прав держави-власника частки в статутному фонді (капіталі) товариства, що включають право на участь в управлінні товариством, отримання дивідендів та активів товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами [6, с. 17].

Проаналізувавши підходи зазначені у законодавстві, а також доктрині, можемо виділити такі основні характеристики змісту поняття корпоративні права держави:

1) особливий характер і метод правового регулювання: є об'єктом правового регулювання як адміністративного, так і господарського права. Відповідно, можна говорити про імперативно-диспозитивний метод правового регулювання;

2) відносяться до об'єктів управління державної власності;

3) особливий суб'єктний склад, який здійснює діяльність щодо управління зазначеними правами;

4) особлива правова природа: можна розглядати як об'єкт державної власності, або як систему суспільних відносин, або як сукупність правомочностей;

5) мають майновий та управлінський характер;

6) кінцевим вигодонабувачем є держава, а отже вся діяльність щодо управління та розпорядження зазначеними правами має здійснюватися в інтересах держави.

Переходячи до аналізу нормативно-правових актів зазначимо, що на сьогодні відповідну систему законів та підзаконних актів, які регламентують порядок управління корпоративними правами держави можна поділити на загальні та спеціальні акти. Загальні акти представлені здебільшого джерелами цивільного та господарського права, які загалом регламентують порядок діяльності юридичних осіб та відповідні права учасників зазначених осіб. Так, серед даних актів в першу чергу можна виділити Цивільний кодекс України, який як вже зазначалося містить визначення поняття корпоративні права, а також містить загальні положення про юридичну особу (питання створення такої особи, організаційно-правові форми, а також власне права, обов'язки та відповідальність). Більш деталізовано розкриває питання господарювання і регулює господарські відносини в Україні саме Господарський кодекс. При цьому, Господарський кодекс зокрема у ст. 89 зазначає, що особливості управління господарським товариством, у статутному капіталі якого є корпоративні права держави, визначаються законами України. Тобто, в даному випадку кодекс вказує, що не регламентує відносини у зазначеній сфері. Але незважаючи на це, ми все одно можемо віднести даний акт до загальних актів, які хоч не регулюють безпосередньо управління корпоративними правами держави, але при цьому визначають загальний порядок управління господарськими товариствами.

Також до загальних актів можна віднести Податковий кодекс, Закон України «Про акціонерні товариства», «Про кооперацію». «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», «Про режим іноземного інвестування» та інші.

Що ж до спеціальних нормативно-правових актів, які регламентують саме питання корпоративних прав держави, то такі акти, на нашу думку, виступають джерелами адміністративного права, оскільки в нас наявний публічний інтерес в даних правовідносинах. Слід зазначити, що перелік спеціальних актів не такий широкий. Загалом, можемо назвати Закон України «Про управління об'єктами державної власності», «Про захист економічної конкуренції», Основні концептуальні підходи до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави, затвержені Постановою Кабінету Міністрів України від 11.02.2004 № 155, Постанова Кабінету Міністрів України «Про деякі питання управління корпоративними правами держави» від 30.10.2014 № 678 та деякі інші акти.

Так, Закон України «Про управління об'єктами державної власності» визначає перелік об'єктів державної власності, розкриває систему суб'єктів, які здійснюють управління, та їхні повноваження, особливості управління та обмеження щодо розпорядження об'єктами державної власності, питання щодо контролю за управлінням та відповідальності щодо порушення законодавства з управління об'єктами державної власності (зокрема, корпоративних прав держави).

Основні концептуальні підходи безпосередньо регламентують політику держави щодо управління корпоративними правами. Зокрема, зазначеним актом визначаються завдання, які мають бути виконані шляхом ефективного управління корпоративними правами держави, напрямки удосконалення системи управління. Даною постановою Кабінету Міністрів України доволі детально визначено систему суб'єктів управління, їхні повноваження, а також необхідні кроки щодо удосконалення механізму забезпечення захисту інтересів держави. Так, зокрема, удосконалення системи управління корпоративними правами пропонується здійснювати за такими основними напрямками: 1) ведення обліку цих прав, їх класифікація залежно від особливостей завдань управління ними та розміру державної частки в статутному капіталі господарського товариства шляхом формування та ведення Реєстру корпоративних прав держави; 2) оптимізація

кількості господарських товариств, у статутному капіталі яких є державна частка; 3) створення надійного механізму захисту інтересів держави у процесі управління цими правами без обмеження законних інтересів інших власників; 4) визначення повноваження та відповідальності суб'єктів управління; 5) визначення критеріїв ефективності управління цими правами та законодавчого впровадження на їх основі моніторингу результатів управління; 6) підвищення професійного рівня та відповідальності посадових осіб органів виконавчої влади та інших суб'єктів управління за результати діяльності відповідних господарських товариств [3].

Однак, на жаль, можемо констатувати, що Основні концептуальні підходи були затвержені постановою Кабінету Міністрів України ще в 2004 році і на сьогодні ми не можемо вважати їх релевантним актом, оскільки за 20 років суттєво змінилося господарське законодавство, яке визначає порядок господарювання в Україні, змінилася система органів державної влади та й власне суспільні відносини і ситуація в країні. Тому, з огляду на зазначене можемо констатувати про відсутність належного нормативного забезпечення регламентування управління корпоративними правами держави. В даному контексті можемо погодитися з думкою деяких науковців, які зазначають, що аналіз нормативно-правової бази дозволив дійти висновку, що організаційно-правове забезпечення системи управління державними корпоративними правами здійснюється у контексті приватизаційних процесів і характеризується відсутністю чіткої стратегії розвитку системи, а також закону, зокрема «Про управління державними корпоративними правами», який би регламентував діяльність суб'єктів з державною часткою у статутному фонді та визначав основні поняття, терміни і цілі управління, методологію визначення оцінки ефективності управління [7, с. 106].

Вважаємо дану думку цікавою та такою, що заслуговує на увагу. Дійсно, дана сфера є вагомим і відсутність належного нормативного забезпечення негативно позначається на діяльності товариств, учасником яких є держава. Зазначений закон мав би містити визначення основних понять, зокрема, самого поняття «корпоративні права держави», розкривати

порядок реалізації зазначених прав, суб'єктів із конкретним визначенням переліку їх повноважень (при цьому, зазначимо, що система суб'єктів, які на сьогодні здійснюють управління об'єктами державної власності характеризується значною кількістю таких суб'єктів, суперечливістю їх повноважень і як наслідок неефективністю діяльності, а отже така система має бути переглянута).

Висновки. Створення в Україні незалежної, демократичної та правової держави передбачає оновлення принципів функціонування механізму управління корпоративними правами держави як суб'єкта корпоративних правовідносин. Актуальність наукового дослідження правового механізму реалізації корпоративних прав держави зумовлена також тим, що сучасні механізми управління державни-

ми корпоративними правами мають неефективний і безсистемний характер, що суттєво впливає на рівень надходжень до державного бюджету з боку підприємств, які перебувають у державній власності. При цьому, таке належне управління можливе лише при відповідному нормативно-правовому регулюванні. За результатами проведеного дослідження можемо констатувати, що на сьогодні в Україні чинне законодавство, яке має регламентувати порядок здійснення корпоративних прав державою, є застарілим, недостатнім та таким, що не може забезпечити належний рівень регулювання зазначених правовідносин. Пропонується приведення наявного законодавства у відповідність, а також прийняття нового, зокрема, Закону України «Про управління державними корпоративними правами».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України в редакції від 30.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Господарський кодекс України в редакції від 27.05.2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/ed20220527#Text>
3. Основні концептуальні підходи до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2004 № 155. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Про управління об'єктами державної власності : Закон України № 185-V від 21.09.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text>
5. Іващенко О. Адміністративно-правове регулювання корпоративних прав держави : дис. ... канд. юрид. наук. 2008. 189 с.
6. Жабський В.І. Корпоративні права держави як об'єкт корпоративних правовідносин. *Наше право*. 2013. № 10. С. 16–22.
7. Слов'ян Ю. Управління державними корпоративними правами: оцінка ефективності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка»*. 2011. № 121–122. С. 103–108.